

Summary

Prots O. Display of Law Nihilism Among Student Youth in Ukraine. — Article.

In the article the peculiarities of student youth's nihilism are discussed. Kinds and form of legal nihilism manifestation are analyzed. The reasons of legal nihilism and ways of their elimination are defined.

Keywords: law nihilism, student yourh, ordinary legal consciousness, law education.

УДК 347.965.3

М. В. Дмитрова

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРИНЦИПІВ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Адвокатура — це особливий інститут, основне завдання якого полягає у захисті прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб. Такий захист здатне забезпечити функціонування дієздатного інституту адвокатури з чітко визначеним статусом адвоката та адвокатських об'єднань. Чинний Закон «Про адвокатуру», прийнятий 19 грудня 1992 р., вже об'єктивно не відповідає цим завданням, причому — досить давно.

Про актуальність «адвокатського» питання може свідчити і велика кількість поданих до Верховної Ради законопроектів, які пропонують як зміни до вже існуючого Закону «Про адвокатуру», так і повністю нові варіанти останнього [1]. Це відображає відмінність поглядів на існуючі проблеми різних представників адвокатського співтовариства. Обговоренню проблем та шляхів реформування адвокатури України приділяється підвищена увага в юридичній періодиці. Необхідність якісного оновлення законодавства, що регулює адвокатську діяльність, не викликає жодних сумнівів, але українській адвокатурі сьогодні потрібен не просто змінений чи оновлений закон про адвокатуру, а справді прогресивний нормативний акт, здатний звести українську адвокатуру на новий щабель розвитку.

Однією з найважливіших проблем, вирішення якої покладається на майбутній Закон України «Про адвокатуру», є створення дієвого адвокатського самоврядування, здатного забезпечити виконання покладених на адвокатуру функцій.

Слід зазначити, що дуже важливу роль у діяльності та правильній організації органів адвокатського самоврядування в Україні відіграють належним чином сформульовані принципи такої діяльності та організації. Причому такі принципи мають бути не лише сформульовані, але і законодавчо закріплені.

Проблематиці адвокатського самоврядування присвячені роботи багатьох українських науковців і практиків, зокрема Т. В. Варфоломеевої, В. В. Долежана, С. Гончаренка, О. Л. Жуковської тощо.

Як відомо, у ст. 4 діючого Закону України «Про адвокатуру» закріплені певні принципи адвокатської діяльності, а саме:

— верховенство закону;

- незалежність;
- демократизм;
- гуманізм;
- конфіденційність.

Це так звані загальні принципи діяльності адвокатури.

Окремо зазначається, що адвокатські об'єднання діють на засадах добровільності, самоврядування, колегіальності та гласності (ч. 3 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру») [2].

Тобто у чинному Законі «Про адвокатуру» самоврядування названо як одну із засад діяльності адвокатських об'єднань, а не адвокатури в цілому.

Однак адвокатура є єдиним цілісним правозахисним інститутом, який діє для виконання покладених на адвокатуру конституційних функцій. Відповідно, принцип самоврядування має бути притаманний адвокатурі України в цілому як цілісній корпорації адвокатів, а не лише її окремим частинам у вигляді певних адвокатських об'єднань. Так, відповідно до Основних положень про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН у серпні 1990 р., адвокатам має бути надане право самостійно (без втручання держави) формувати самоврядні асоціації для представництва інтересів адвокатів, підтримання належних професійних стандартів та етичних норм тощо. Крім того, зазначені Основні положення також визначають, що виконавчі органи такої професійної асоціації обираються виключно членами асоціації та здійснюють свої функції без стороннього втручання [3].

Усе це підводить нас до поняття адвокатського самоврядування та визначення основних принципів, відповідно до яких воно має бути побудоване.

Як відомо, самоврядування — це право певної спільноти самостійно вирішувати внутрішні питання.

У Великому юридичному словнику дається таке визначення поняття самоврядування: «Самоврядування — самостійність будь-якої організованої соціальної спільноти в управлінні власними справами» [4, 606].

У законопроекті «Про адвокатуру» № 2421-1 (М. І. Оніщук) зазначається, що адвокатське самоврядування — гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання, пов'язані з організацією та діяльністю адвокатури, яка базується серед інших на принципах самоврядності [5].

Не викликає сумнівів те, що в майбутньому законі «Про адвокатуру» доцільним було б визначити основні засади, на яких має здійснюватися таке адвокатське самоврядування.

Принципи адвокатського самоврядування, безумовно, повинні базуватися на загальних принципах адвокатської діяльності, але у той же час принципи самоврядування мають свою специфіку. Це пов'язано, перш за все, з тим, що принципи самоврядування повинні відображати організаційний, адміністративний бік проблеми [6, 499].

З урахуванням особливостей адвокатської діяльності, доцільним було б побудувати адвокатське самоврядування в Україні з урахуванням таких принципів:

- принцип законності;
- принцип незалежності — участь у самоврядуванні виключно адвокатів (без залучення представників інших юридичних професій — суддів, прокурорів тощо), а також виключення втручання держави у вирішення внутрішніх питань діяльності адвокатури;
- участь у самоврядуванні усієї адвокатської спільноти (так званий принцип обов'язковості членства у адвокатській асоціації);
- обов'язковість прийнятих рішень для кожного адвоката (він безпосередньо пов'язаний із попереднім принципом);
- принцип демократизму у прийнятті рішень;
- виборність органів самоврядування;
- принцип звітності посадових осіб органів самоврядування перед адвокатами (випливає із виборності виконавчих самоврядних органів).

Принцип законності означає, що діяльність органів адвокатського самоврядування базується на Конституції України та Законах України, вона не може суперечити чинному законодавству та міжнародним нормативно-правовим актам, що є частиною законодавства України, а також правилам адвокатської етики.

Принцип незалежності органів адвокатського самоврядування має першочергове значення, адже лише у випадку дотримання зазначеного принципу можна говорити про існування справжнього самоврядування.

На сьогоднішній день органи адвокатури — кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури (далі — КДК) та Вища кваліфікаційна комісія адвокатури (далі — ВККА), створені для формування складу адвокатури (надання статусу адвоката) і контролю за якістю надання правової допомоги, не є повною мірою органами адвокатського самоврядування через свій склад, порядок формування, звітність, організаційне забезпечення діяльності [7, 8].

Так, атестаційна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури утворюється у складі 11 членів, до неї входять 4 адвокати, 4 судді та по одному представнику від Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської і Севастопольської міських Рад, управління юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласної, Київської і Севастопольської міської державної адміністрації, відділення Спілки адвокатів України. Дисциплінарна палата утворюється у складі 9 членів, до неї входять 5 адвокатів, 2 судді, по одному представнику від управління юстиції Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської і Севастопольської міської державної адміністрації, відділення Спілки адвокатів України. (ст. 13 Закону «Про адвокатуру», п. 5 Положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури [8]).

Таким чином, у КДК, які мають бути органами самоврядування адвокатури, самі адвокати становлять лише частину членів, а у атестаційних палатах КДК адвокати навіть не мають більшості.

Більш того, у ст. 14 Закону України «Про адвокатуру» прямо зазначено, що Вища кваліфікаційна комісія адвокатури утворюється при Кабінеті Міністрів України. До її складу входять по одному представнику від кожної кваліфіка-

ційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Верховного Суду України, Міністерства юстиції України, Спілки адвокатів України.

Отже, говорити про справжнє адвокатське самоврядування у цій частині не є можливим.

Втручання держави у діяльність органів адвокатського самоврядування в такому вигляді є невиправданим, оскільки включення будь-яких владних структур у діяльність самоврядних органів суперечить самій ідеї самоврядування. Більше того, такий державний контроль заважає адвокатурі належним чином виконувати покладену на адвокатуру конституційну функцію захисту прав та законних інтересів громадян та організацій від будь-яких порушень, у тому числі — і від свавілля чиновників. Це є можливим лише за умови повної незалежності адвоката та відсутності у тих самих чиновників можливості впливати на адвоката через органи адвокатського самоврядування.

З принципом незалежності безпосередньо пов'язаний принцип виборності органів адвокатського самоврядування, який у сучасних умовах реалізується лише частково.

Що ж стосується необхідності забезпечувати певний контроль за діяльністю самоврядних органів і адвокатів взагалі, то здійснення такого контролю слід покласти на саму адвокатську спільноту. Саме в цьому полягає сутність принципу звітування посадових осіб органів самоврядування перед адвокатським співтовариством. Органи адвокатського самоврядування повинні бути контролювані всією адвокатською спільнотою задля того, щоб не перетворитися у чиновницькі і не стати на заваді демократичному розвитку української адвокатури, не почати слугувати своїм власним, а не корпоративним і, зрештою, громадським інтересам [9, 4]. Задля забезпечення можливості такого контролю має бути встановлений порядок звітування посадових осіб органів самоврядування перед адвокатами, які їх обрали.

Для того, щоб адвокатське самоврядування існувало не лише на папері, а стало ефективним та спроможним забезпечити реалізацію покладених на нього функцій, повинні бути запроваджені такі принципи адвокатського самоврядування: принцип участі у самоврядуванні усієї адвокатської спільноти (до якої належить кожен, хто отримав свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю) та обов'язковості рішень, прийнятих відповідними органами адвокатського самоврядування для кожного адвоката. У зв'язку з цим постає питання про види актів органів самоврядування та про юридичну силу таких актів.

Нарешті, ще одним з принципів самоврядування повинен стати принцип демократизму у прийнятті рішень органами самоврядування. Зазначений принцип впливає із загального принципу рівності прав та обов'язків усіх адвокатів як членів адвокатської спільноти.

У п. 14 ст. 92 Конституції України зазначається, що виключно законами України визначаються основи організації та діяльності адвокатури. Отже, з цього можна зробити висновок про те, що закони мають торкатися лише питань загальних — тільки основ організації адвокатури і її діяльності, а також

про те, що інші питання (не «основи») можуть регулюватися не законами [7, 9]. Адже зрозуміло, що передбачити у Законі «Про адвокатуру» (чинному або майбутньому) всі деталі та нюанси діяльності і організації адвокатури просто неможливо — отже, у таких непередбачених випадках слід керуватися саме принципами та тими началами, які вони проголошують. Тим більше, що саме у тому й полягає сутність адвокатського (та й будь-якого іншого) самоврядування, щоб самостійно вирішувати усі внутрішні питання. Так, недоцільним було б прописувати у Законі всі права адвокатів як членів адвокатської асоціації чи палати (наприклад, право та процедуру звернення окремого адвоката до виконавчих органів палати, порядок голосування тощо).

У той же час, з метою запобігання будь-яким зловживанням або узурпації влади адвокатською верхівкою (на останній пункт найбільше посилаються противники принципу обов'язковості членства у адвокатській асоціації), необхідним є зазначення у законі таких принципів, як принцип демократизму та принцип звітності посадових осіб органів самоврядування перед адвокатською спільнотою тощо.

Також, задля того, щоб сама адвокатура мала право і реальну можливість внутрішнього регулювання питань в межах, віднесених до її компетенції, необхідно обов'язково передбачити в законі не тільки систему органів адвокатського самоврядування, наділених відповідною компетенцією, але й механізм забезпечення виконання загальнообов'язкових рішень цих органів, а також механізм оскарження таких рішень.

З урахуванням вищезазначених принципів, пропонуємо створити таку систему органів адвокатського самоврядування.

Самоврядування адвокатури має реалізуватися у формах безпосереднього самоврядування через З'їзд адвокатів України й загальні збори адвокатів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, а також через обрані адвокатами виконавчі органи адвокатського самоврядування (органи управління палат адвокатури) та органи адвокатського самоврядування кваліфікаційно-дисциплінарного профілю (кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури та Вища кваліфікаційна комісія адвокатури) [10]. Діяльність органів адвокатського самоврядування повинна базуватися на принципах законності, незалежності, обов'язковості членства у адвокатській асоціації, обов'язковості прийнятих рішень для кожного адвоката, демократизму, звітності посадових осіб органів самоврядування перед адвокатами.

Створення ефективної системи адвокатського самоврядування є запорукою того, що українська адвокатура перетвориться із роз'єднаної сукупності окремих адвокатів у згуртовану корпорацію, здатну ефективно виконувати покладену на неї конституційну функцію надання правової допомоги фізичним та юридичним особам.

Література

1. Про адвокатську діяльність : проєкт Закону України, внесеного народним депутатом України Мірошніченком Ю. Р. 24 січ. 2008 р. № 1430 [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

- http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511-31490; Про адвокатуру: проект Закону України, внесений народним депутатом М. А. Маркуш від 27 лют. 2004 р. № 5187 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=17311&pf35401=48079; Про адвокатуру: проект Закону України, внесений народними депутатами Маркуш М. А., Демьохінін В. А., Кармазінін Ю. А. від 9 лют. 2006 р. № 7051 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511-23219&pf35401-8556; Про адвокатуру: проект Закону України, внесений народними депутатами Оніщук М. В., Слабенко С. І. 29 листоп. 2005 р. № 7051-2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511-26252&pf35401-81514; Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру»: внесений народним депутатом України В. Медведчуком 6 квіт. 2000 р. (на заміну раніше поданого) № 5132 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=7890&pf35401=8368.
2. Про адвокатуру: Закон України від 19 груд. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 9. — Ст. 62.
 3. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — К., 2000. — № 1.
 4. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2001. — 703 с.
 5. Проект Закону України «Про адвокатуру» № 2421-1, внесений 24.01.2008 р. народним депутатом України М. І. Оніщуком.
 6. Полянський Ю. Є. Перспективи розвитку самоврядування в адвокатурі України / Ю. Є. Полянський, В. В. Долежан // Перспективи судово-правової реформи в Україні: зб. наук. публ. — О., 2007. — С. 497–505.
 7. Гончаренко С. Професійні права адвоката й адвокатське самоврядування // Адвокат. — 2007. — № 10. — С. 8–15.
 8. Положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури: затв. Указом Президента України від 5 трав. 1993 р. № 155/93.
 9. Гончаренко С. До питання про обсяг повноважень органів адвокатське самоврядування // Адвокат. — 2008. — № 3. — С. 4–11.
 10. Меморандум про концептуальні положення щодо реформування законодавства про адвокатуру: погоджені Спілкою адвокатів України та Асоціацією правників України від 29 лют. 2008 р. // Юридическая практика. — 2008. — № 20, 13 трав.

Анотація

Димитрова М. В. **Поняття та сутність принципів адвокатського самоврядування.** — Стаття. У статті автор аналізує проблему становлення адвокатського самоврядування в Україні, зокрема — розкриває поняття і сутність основних принципів адвокатського самоврядування. *Ключові слова:* адвокатура, адвокатське самоврядування, принципи адвокатського самоврядування, органи адвокатського самоврядування.

Аннотация

Димитрова М. В. **Понятие и сущность принципов адвокатского самоуправления.** — Статья. В статье автор анализирует проблему становления адвокатского самоуправления в Украине, в частности — раскрывает понятие и сущность основополагающих принципов адвокатского самоуправления. *Ключевые слова:* адвокатура, адвокатское самоуправление, принципы адвокатского самоуправления, органы адвокатского самоуправления.

Summary

Dymytrova M. V. **Concepts and Principles of the Essence of Lawyers Self-Government.** — Article. The author analyses the problem of establishment the lawyers' self-government organs in Ukraine and the main principles of formation and activity of such organs. *Key words:* advocacy, the Bar, professional association, self-government, self-government principles.